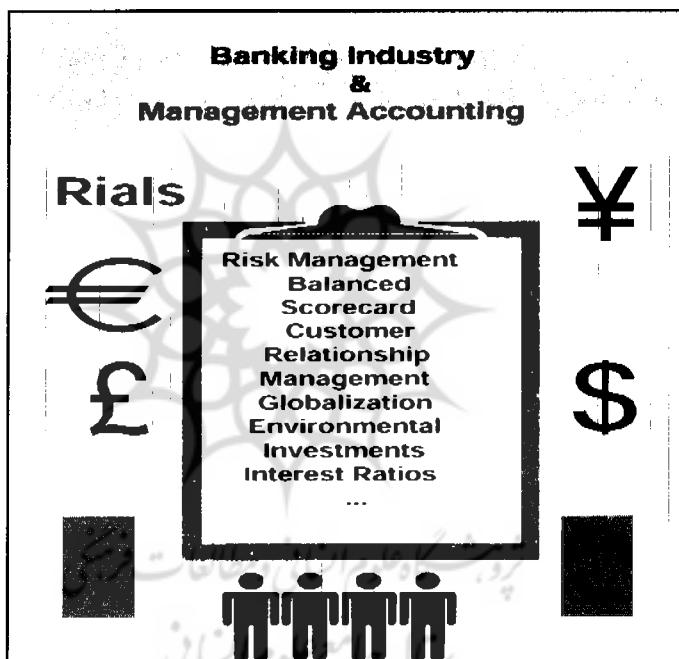


حسابداری مدیریت و صنعت بانکداری

ابوالقاسم فخاریان

پرآکنده‌گی جغرافیایی و ارتباطهای بین‌المللی و نهایتاً دامنه و تنوع ریسک و پیچیدگی اندازه‌گیری و مهار ریسک و ضرورت گزارشگری عملکرد مدیریت به سهامداران، کاربرد نظام اطلاعاتی حسابداری و در محور اصلی آن حسابداری مدیریت را در بانک‌ها پژوهیت ساخته است. این نوشتار با محور قراردادن نقش و اهمیت



تدوین و پیشبرد استراتژی‌ها و اعمال مدیریت مبتنی بر ارزش در بانک‌ها به معنی کاربرد مفاهیم و فنون حسابداری مدیریت در نظام بانکی به شرح زیر خواهد پرداخت: سنجش رضایتمندی مشتریان و اعمال مدیریت پایداری مشتریان (CRM)، اعمال مدیریت مبتنی بر ارزش (VBM) شامل ابزارها و تکنیک‌ها، کنترل و سنجش پیشبرد استراتژی‌ها، و مدیریت ریسک. این نوشتار در پایان به تجارب تحول در نظام بانکداری چند کشور از جمله ژاپن و ایتالیا به صورت اجمالی می‌پردازد و نقش حسابداری مدیریت را در این تحول باز می‌گوید.

۱۳

برای معرفی نقش و جایگاه حسابداری مدیریت در صنعت

پژوهش‌ها نشان می‌دهد که پیوستگی نزدیک بین سطح و کیفیت صنعت بانکداری که موضوع اقتصاد خرد است با سیاست‌های پولی که موضوع و مقوله‌ی اقتصاد کلان است وجود دارد. بانک‌ها برای آن که نقش خود را در اقتصاد کلان به خوبی ایفا کنند باید سودآور باشند و با پژوهانی سرمایه قوی و توان ایستادگی در مقابل رویدادهای ریسک‌آمیز موفقیت و رشد پایدار خود را تضمین نمایند. چالش بزرگ بانک‌های تجاری در شرایط فوق العاده شدید رقابتی تلاش برای ماندگاری و موفقیت پایدار است و ماندگاری و موفقیت بانک‌ها در گروه انسداد پذیری و سرعت در تامین نیازهای مشتریان و توان پاسخ‌گویی به انتظارات سهامداران است. موفقیت و رشد پایدار نظام بانکی هم چنین مستلزم برخورداری از نظام مدیریتی مناسب و زیر ساخت‌های لازم از جمله قوانین و مقررات و بهره‌مندی از نظام‌های اطلاعاتی حسابداری اتکاپذیر است.

عواملی همانند تنوع و تغییرپذیری محصولات (خدمات)، حجم وسیع معاملات، ضرورت به هنگامی ارائه‌ی خدمات،

(به عنوان مثال، ابتدا حساب جاری و یا پس انداز افتتاح می شود و درنتیجه فروش انجام می یابد ولی تولید و ارائه خدمات متعاقب آن در طول زمان رخ می دهد).

(ب) در تولید صنعتی، سود با فروش محصول ایجاد می شود در حالی که در بانکداری سود حاصل کارکرد مشتریان در آینده است (مانده حساب مشتریان در طول زمان).

استراتژی ارزش آفرینش در بانک

با مرور ویژگی های صنعت بانکداری به شرح فوق، در ادامه مقاله به تشریع استراتژی ارزش آفرینی در صنعت بانکداری و نقش حسابداری مدیریت در پیشبرد استراتژی ها پرداخته خواهد شد.

مقدمتاً ضروری است به معروفی ماموریت (Mission) یک بانک تجاری که استراتژی برپایه آن معماری می شود پردازیم. مدل نمونه از ماموریت یک بانک تجاری می تواند به شرح زیر تبیین گردد.

- رشد کسب و کار بانک با هدف اصلی به حداکثر رسانی ارزش برای سهامداران؛

- تبدیل شدن به "بانک خدمتگزار" و عرضه ای انواع محصولات به مشتریان در هر نقطه و هر زمان؛

- اداره هی بانک به صورت یک بانک تجاری پویا، در کلاس جهانی و مشتری مدار؛

- بهبود و ارتقاء زیر ساخت ها و فرایندهای بانک به منظور رقابت موثر با رقبا؛

- ارتقاء کیفیت مدیریت ریسک.

با تعریف ماموریت به شرح فوق، استراتژی یک بانک تجاری را می توان در قالب نمودار زیر نشان داد. در تدوین استراتژی بانک ها، مدیریت ریسک، عنصر اصلی و پراهمیت است که نادیده گرفتن آن می تواند پیشبرد و تحقق استراتژی را با مخاطرات جدی و عدم توفیق مواجه سازد. با فرض اداره هی بانک بر مدار استراتژی و هدف ارزش آفرینی برای همه ذی نفع ها در ادامه نقش حسابداری مدیریت در محور های زیر تشریح خواهد شد.

مدیریت پایداری مشتریان CRM

مدیریت پایداری مشتریان عبارت است از ایجاد، توسعه و تعمیق ارتباط با یک مشتری یا گروهی از مشتریان که جزء بازار هدف بانک می باشند، به منظور افزایش ارزش آفرینی برای مشتریان طی دوره هی مناسبات تجاری آنان با بانک و نهایتاً حفظ و نگهداری مشتریان. امروزه دیگر توجه اصلی بانک ها معطوف به پرتفوی محصولات (خدمات) نیست بلکه جلب و حفظ مناسبات با مشتریان نقطه ای تمرکز بانک ها قرار گرفته است که عمدتاً با تدبیری مانند عرضه محصول ارزشمند در زمان

بانکداری ابتدا ضروری است با ویژگی های عمدی صنعت بانکداری از منظر نظام حسابداری مدیریت و تاثیراتی که این صنعت می تواند بر کارکرد حسابداری مدیریت به جا گذارد آشنا شویم:

- صنعت بانکداری بیش از هر چیز مبتنى بر زمان است و لذا موفقیت در این صنعت به میزان زیادی بدین امر بستگی دارد که با کم ترین هزینه و صرف وقت، بیش ترین ارزش ایجاد گردد.

- در صنعت بانکداری ما با تنوع محصولاتی روبه رو هستیم که از تغییرپذیری دائمی برخوردار است. نیازهای گوناگون مشتریان بانک ها و رقابت نزدیک بین بانک ها و تحولات فناوری پاسخ گویی به این نیازها و لذا افزودن دائم به دامنه خدمات بانکی را اجتناب ناپذیر می سازد.

- هم چنین در صنعت بانکداری حجم خدمات (تعداد مشتریان و تعداد رویدادها) بسیار قابل ملاحظه است که سرعت پردازش رویدادها و عملیات را پراهمیت می سازد.

- مشتریان سودده هزینه مشتریان زیان ده را پوشش می دهند. در بسیاری از بانک ها بالغ بر ۸۰٪ مشتریان دارای مانده حساب های اندک ولی پرگردش هستند که در نتیجه برای بانک منشا زیان هستند، در حالی که ۲۰٪ مشتریان با مانده حساب های قابل ملاحظه و کاملاً سودآور (در قیاس با گردش عملیات) زیان گروه اول را جبران می نمایند. با توجه به این واقعیت، در بانک ها قیمت گذاری خدمات را قابل ارائه به مشتریان با هزینه ای انجام خدمات به آنها تناسب ندارد.

- در صنعت بانکداری با تنوع و دامنه قابل توجه ریسک روبه رو هستیم. مواجه بودن با ریسک اعتباری، ریسک بازار، ریسک نقدینگی، ریسک عملیاتی، ریسک نام و اعتبار بانک در کنار ریسک های عمومی (اقتصادی، محیطی، سیاسی و غیره)، مقوله هی مدیریت ریسک را در بانک ها به عنوان یک امر اساسی مطرح می سازد.

- شدت رقابت بین بانک ها به لحاظ تعدد بانک ها، شعب و مشابهت محصولات.

- پراکنده گی جغرافیایی دامنه عملیات و لزوم ایجاد تعادل بین استقلال و تفویض اختیار با لزوم کنترل توسط مرکز.

- تاثیرات قابل ملاحظه فناوری اطلاعات و ارتباطات و به جریان افتادن نظام های بانکداری الکترونیکی.

- لزوم انجام معاملات بین المللی و ارتباط های جهانی با بنگاه های اقتصادی و سایر بانک ها در سراسر جهان.

- اما دو ویژگی پراهمیت دیگر بانک ها که باید در مقایسه با محیط های تولید صنعتی مورد تأکید بیشتر قرار گیرد به شرح زیر می باشد:

الف) در تولید صنعتی، تولید محصول قبل از فروش انجام می شود و هزینه های تولید قبل از فروش صورت می پذیرد در حالی که در بانک ها فروش قبل از فرایند تولید انجام میابد

می شود. با افزایش بی ثباتی شرایط کسب و کار و دامنه تغییرپذیری بنگاهها و همچنین پیچیدگی‌های بازار سرمایه، مدیریت ریسک از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شده است. سیستم‌های سنتی کنترل ریسک در شرایط پیچیده‌ی نوین بانکداری دیگر پاسخ‌گو نیست و مقرراتی که "کمیته بازل" تدوین کرده است، به کارگیری سیستم‌های جامع‌تر مدیریت ریسک را برای بانک‌ها الزامی نموده است. ریسک‌های عمدۀ‌ای را که بانک‌ها با آنها مواجه‌اند می‌توان به شرح زیر خلاصه کرد:

۱- ریسک اعتباری: عبارت است از ریسک عدم ایفای تعهدات مشتریانی که از اعتبارات بانک استفاده کرده‌اند. مدیریت ریسک اعتباری در قالب ارزیابی زیان احتمالی عدم پرداخت دیون، وام‌ها و اعتبارات استنادی محقق می‌گردد.

۲- ریسک بازار: عبارت است از کاهش احتمالی ارزش پرتفوی و ابزارهای مالی ناشی از تغییرات بازار شامل تغییر در نرخ بهره، نرخ ارز، قیمت سهام و کالا.

۳- ریسک نقدینگی: مخاطرات احتمالی ناتوانی بانک در تامین نقدینگی برای تادیه یا تبدیل دیون حال شده (ریسک کفایت سرمایه).

۴- ریسک عملیاتی: که ریسک از نارسایی در نظام‌های عملیاتی و کارآئی نیروها است. تدبیری که برای مدیریت ریسک عملیاتی اتخاذ می‌شود می‌تواند شامل اقداماتی نظیر تدوین و اجرای نظام‌های کنترلی مناسب، ایجاد کمیته‌ی ریسک، انعکاس و گزارشگری نارسایی‌ها و کنترل و پن‌گیری اندامات اصلاحی باشد.

حسابداری مدیریت نقش مهمی در شناسایی، تجزیه و تحلیل، ارزیابی، کنترل و انعکاس ریسک مرتبط با وظایف و فرایندها در جهت به حداقل رساندن زیان‌های احتمالی و بهره‌برداری مطلوب از فرصت‌ها به عهده دارد.

حسابداری مدیریت می‌تواند این وظایف را در چارچوب مدیریت ریسک در بانک‌ها انجام دهد و نقش بسزایی در جلب اعتماد سهامداران و مشتریان ایفا نمایند. طبق تحقیق انجام یافته توسط انجمن حسابداران استرالیا در بیش از ۹۰٪ موارد، حسابداران مدیریت عضو کمیته‌ی ریسک بانک‌ها و در بسیاری موارد مدیر اصلی واحد مدیریت ریسک بنگاه‌ها بوده‌اند.



مناسب و با قیمت منطقی و رقابت‌آمیز و انعطاف‌پذیری در پاسخ‌گویی به نیازهای مشتریان میسر می‌گردد.

تاکنون حسابداری مدیریت به مسائلی مانند هزینه‌یابی انواع خدمات یا هزینه‌های شبکه می‌کرد، اما از این پس مقوله‌ی مشتری نیز اضافه شده و ابعاد جدیدی به مستولیت‌های حسابداری مدیریت داده است. حسابداری مدیریت با به کارگیری ابزارهای جدید سنجش ارزش مشتریان می‌تواند به مدیریت بانک‌ها بگوید کدام مشتری یا مشتریان منشاء درآمدزایی هستند و کدام مشتریان موجب هدر رفتار منابع بانک.

بررسی‌ها و تحقیقات گوناگونی در خصوص آثار و نتایج به کارگیری شیوه‌ی CRM در بانک‌ها انجام شده و نتایج قابل توجهی را به دست داده است. از جمله این تجارب می‌توان به تجزیه‌ی بانک اعتباری (De Credite) کشور پرو اشاره نمود که دارای ۳۰٪ سهم بازار، ۲۲۰ شعبه، و بالغ بر یک میلیون مشتری می‌باشد. نتایج عمدۀ‌ی استفاده از CRM و سنجش ارزش مشتریان توسط حسابداری مدیریت در این بانک به قرار زیر بوده است. افزایش بهره‌وری از ۴۰٪ به ۴۵٪؛ رشد؛ و سالیانه ۵ میلیون دلار صرفه‌جویی در هزینه‌ها.

مدیریت ریسک عبارت است از مجموعه تدبیر، سازوکارها و فرایندهایی که برای بهره‌گیری از فرصت‌ها یا کاهش آثار منفی تهدیدهای احتمالی برای موفقیت و پایداری بنگاه به کارگرفته

سپرده شد (مانند خدمات رایانه‌ای) و ۳) توسعه‌ی عرضه‌ی برخی از خدمات در دستور قرار گرفت، و نهایتاً با کمک حسابداری مدیریت مبانی لازم برای اعمال مدیریت مبتنی بر ارزش (VBM) در بانک فراهم شد.

کاپلان و نورتون در عرصهٔ حسابداری مدیریت تحقیقی را با به کارگیری ارزیابی متوازن در بانک مترو (Metro) انگلیس انجام دادند. خلاصه‌ی این تحقیق می‌تواند به عنوان نمونه‌ای از آثار به کارگیری ارزیابی متوازن، که یکی دیگر از ابزارها و فنون حسابداری مدیریت برای موفقیت سازمان‌ها می‌باشد مورد توجه فرگار گیرد.

ارزیابی متوازن، روش ارزشیابی عملکرد و سنجش پیشبرد استراتژی است که از ۴ منظر مشتری، فرایندهای داخلی، یادگیری و رشد و منظرمالی، تحقق و پیشبرد استراتژی‌ها را می‌سنجد. در این روش که معیارهای مالی و غیرمالی با یکدیگر تلفیق می‌گردند به صورتی مستعد و از ابعاد مختلف موفقیت در پیشبرد استراتژی‌ها مورد ارزیابی قرار گرفته و برپایه‌ی تحلیل علت و معلولی ریشه‌یابی و سنجش آثار اقدام در هر یک از عرصه‌های چهارگانه‌ی فوق بر سایر عرصه‌ها و کل بنگاه انجام می‌یابد.

مشکلات بانک متزو، قبل از به کارگیری ارزیابی متوازن به قرار زیر بود:

- اتکاء به یک محصول عمده (پس اندازها)،
 - عدم سودرسانی بالغ بر ۸۰٪ مشتریان،
 - نامناسب بودن ساختار هزینه و بالا بودن بهای ترانه،
 - بانک مترو در صدد بود از یک بانک دریافت وجوه به یک مشاور مالی کارآمد و مورد اعتماد تدبیر زیر را به عنوان استراتژی حل بحران اتخاذ کرد:
 - تغییر تصویر شرکت در ذهن مشتریان،
 - رشد درآمد با تنوع بخشیدن به محصولات
 - افزایش بهره‌وری و کارآیی و توانمندی کارکرد
 - بهبود فرایندها،
 - افزایش رضایتمندی مشتریان،
 - اعمال مدیریت هزینه،
 - افزایش سودآوری.

به منظور سنجش پیشبرد استراتژی‌های فوق استفاده از روش ارزیابی متوازن در بانک در دستور قرار گرفت و با به کارگیری مجموعه این تدبیر بر مشکلاتی که ادامه‌ی حیات بانک را با مخاطره رو به رو ساخته بود غلبه شد.

منطقی بین فعالیت‌های بانک با منابع مورد نیاز به منظور هزینه‌یابی هر یک از فعالیت‌ها، تعیین دقیق بهای تمام شده‌ی محصولات (خدمات) و شناسایی فعالیت‌های ارزش‌زا.

هزینه یابی مبتنی بر فعالیت یکی دیگر از ابزارها و فنون حسابداری مدیریت است که امروزه به میزان وسیعی در بانک‌ها برای اعمال مدیریت مبتنی بر فعالیت و پیشبرد استراتژی‌های ارزش آفرینی به کار برده می‌شود. برای آشنایی دقیق‌تر با کاربرد هزینه یابی مبتنی بر فعالیت در نظام بانکی، تجزیه آزموده شده به کارگیری این ابزار را در یک بانک متوسط در انگلیس بررسی می‌نماییم. بانک مورد نظر ابتدا فرایند استقرار و بهره‌برداری از نظام هزینه یابی هدف را به شرح زیر برای خود برشمرد:

- شناسایی عناصر هزینه،
 - تهیه‌ی فهرستی از فعالیت‌ها (Dictionary)
 - شناسایی حرکه‌های هزینه،
 - شناسایی انواع خدمات به مشتریان، مانند (اع نگاهداری انواع حساب‌ها - عملیات اجاره - کار تیغین بهای تمام شده خدمات / محصولات تعیین سودآوری هر یک از خدمات،
 - تعیین سودآوری هر نوع مشتری/بخشی از مش برشی از فعالیت‌های شناسایی شده که در بانک هزینه‌یابی مبتنی بر فعالیت قرار گرفت به افتتاح/بستن حساب‌ها، صدور دسته چک، پردا خدمات خودپرداز (ATM)، پاسخگویی به س اقدام نسبت به تقاضای وام، دریافت اقسام و انجام عملیات کارت اعتباری، تهیه/ارسال ص بانکی، مشاوره‌های مختلف مالی / سرمایه‌گذاری در شناسایی و طبقه‌بندی فعالیت‌ها هزینه برنامه‌ریزی استراتژیک، مدیریت منابع انسانی، روابط عمومی و امثالهم که جمیعاً ۱۵٪ کل ه می‌داد هزینه‌های ستادی و پشتیبانی تلقی محصولات (خدمات) سرشکن نگردید و به دوره از سود و زیان کسر شد. براساس به کارگیری مبتنی بر فعالیت (با مشخصات فوق) نتایج عدمهای ۵۰٪ محصولات، کل سود بانک را ایجاد می برخشی محصولات بیش از انتظار سودآور می بعضاً از محصولات که تصور می‌شد سود زیان ده بودند.

- برخی از مشتریان / گروه مشتریان زیان‌ده بودند (مثال: حساب‌های جاری با مانده‌های اندک).

براساس نتایج به دست آمده فوق در بانک مورد نظر، ۱) ارائه‌ی برخی خدمات حذف شد، ۲) ارائه‌ی برخی خدمات به بیرون

نتیجه گیری

طی دو دهه‌ی گذشته ساختار سازمانی بانک‌های بزرگ تغییرات اساسی یافته است. رشته‌های مختلف فعالیت بانک‌ها به واحدهای نیمه خودگردان و غیر متمرکز تبدیل شده است که هر یک از لحاظ نوع خدمات، مشتریان، مکان جغرافیایی تفکیک شده و تخصصی عمل می‌نمایند. این تفکیک فعالیت و عدم تمرکز، مسایل خاص مرتبط با سنجش عملکرد، مدیریت ریسک و نحوه‌ی مناسب اختصاص منابع در بانک‌ها را پیش روی بانک‌ها قرار داده است.

در پاسخ به این تحولات، حسابداران مدیریت راه حل‌های جدیدی را برای پاسخ‌گویی به نیاز بانک‌ها از جمله روش ارزش‌گذاری و انتقال وجوده بین رشته‌های مختلف فعالیت‌ها، نحوه‌ی اختصاص منابع سرمایه‌ای و تعیین نرخ بازده سرمایه‌گذاری با توجه به عامل ریسک و نحوه‌ی اختصاص هزینه‌یابی مشترک به انواع موضوعات هزینه‌یابی (محصولات، مشتریان، فعالیت‌ها) ابداع نموده و به کار گرفته‌اند.

ابتکارات و ابزار و فنون ارائه شده توسط حسابداران مدیریت به بانک‌ها امکان داده است تا به رشد و ارتقاء بازارهای سرمایه‌ای داخلی کمک کنند، انواع ریسک‌ها را بشناسند و سنجش تواند آنها را پوشش دهد و منابع بانک‌ها را صرف فعالیت‌هایی نمایند که بیش ترین ارزش زایی را برای ذی‌نفع‌های بانک در برداشته باشد. بنابر گفته‌ی پروفسور کیمبل استاد دانشگاه بوستون و مشاور بانک فدرال رزرو آمریکا "تاکنون حسابداران به ندرت به عنوان قهرمانان اسطوره‌ای مطرح شده‌اند. اما طی ۱۰ سال گذشته حسابداران مدیریت در صنعت بانکداری چنین جایگاهی را یافته‌اند".

* این مقاله در همایش حسابداری و توسعه‌ی بانکداری که در ۱۵ و ۱۶ دی ۱۳۸۲ برگزار شد ارائه گردید.

دامنه‌ی خدمات حسابداری مدیریت در صنعت بانکداری برخلاف آنچه در ظاهر امر به نظر می‌رسد، کاربرد مفاهیم و فنون هزینه‌یابی و حسابداری مدیریت در بخش خدمات بیش از بخش صنعت ضرورت و اهمیت یافته است. بانک جهانی در بررسی مشکلات نظام بانکی اندونزی از جمله راه کارهایی را که ارائه می‌نماید به ضرورت استقرار بهره‌برداری از سیستم حسابداری مدیریت اشاره می‌نماید. بالغ بر ۵۰٪ حسابداران مدیریت که عضو انجمن حسابداران خبره‌ی مدیریت انگلستان (CIMA) می‌باشند در صنعت بانکداری و موسسات مالی به کار اشتغال دارند که نشان دهنده‌ی اهمیت حضور حسابداران مدیریت در صنعت بانکداری است. با توجه به مطالبی که تاکنون در این مقاله آورده شد، می‌توان دامنه‌ی کار و فعالیت حسابداری مدیریت در صنعتی بانکداری را به شرح زیر برشمرد:

- آنالیز هزینه و محاسبه‌ی بهای تمام شده عملیات شعب، رشته‌های فعالیت، محصولات، مشتریان، فعالیت‌ها، تعیین سودآوری انواع خدمات، محصولات/گروه‌های مشتریان، سنجش انواع ریسک‌ها و کمک به مدیریت ریسک، سنجش عملکرد و پیشبرد استراتژی‌ها، ایجاد امکان اعمال مدیریت هزینه و مدیریت مبتنی بر ارزش، ارائه‌ی اطلاعات مفید برای تصمیم‌گیری‌ها مانند افتتاح/بستن شعبه، ارائه‌ی خدمات جدید/حذف خدمات فعلی، فراهم آوردن ابزار برای مدیریت پایداری مشتریان، تعیین بهای تمام شده پول، اندازه‌گیری دارایی‌های نامشهود، سنجش مسئولیت‌های اجتماعی بانک.

هر یک از موارد فوق می‌تواند موضوع بحث دامنه‌دار بیشتری فراز گیرد، اما خالی از مناسبت نیست که یکی از وظایف برشمرده شده‌ی فوق (هزینه‌یابی و محاسبه‌ی بهای تمام شده) در نظام بانکی را تشریح نماییم؛ در سیستم بانکی هزینه‌یابی و محاسبه بهای تمام شده برای انواع موضوعات هزینه‌یابی و فعالیت‌ها می‌تواند انجام یابد که ذیلاً نمونه‌هایی از این موضوعات مورد اشاره قرار می‌گیرند:

مشابه

پرداخت چک

لیزینگ خودرو

شرکت مخابرات

سازمان‌های دولتی

اطعای اعتبارات

شعبه ارزی / ریالی

شعبه درجه ۱ و ۲

نار جنیفی سده داده تقویتیه بارج

● هزینه‌یابی محصول

● هزینه‌یابی یک مشتری

● هزینه‌یابی یک گروه از مشتریان

● هزینه‌یابی یک رشته کسب‌وکار

● هزینه‌یابی یک شعبه

- 1- Innovations in performance Measurement in Banking-Ralph Kimball.
- 2- Strategy Focused Organization-Robert Kaplan.
- 3- Integrating Asset/Management and Profitability-Karen Schwall.
- 4- Cost & Effect-Kaplan & Cooper.
- 5- Risk Management for Enhancing Stakeholders Value IFAC-2003.
- 6- Beyond Budgeting-Robin Fraser-2003.
- 7- Financial Management Nov.2001.
- 8- Digital Divide in Banks-Bank of Japan Conference-October 2003.